

STADSHOLMEN

STAMMEN 20

Fjällgatan 18

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

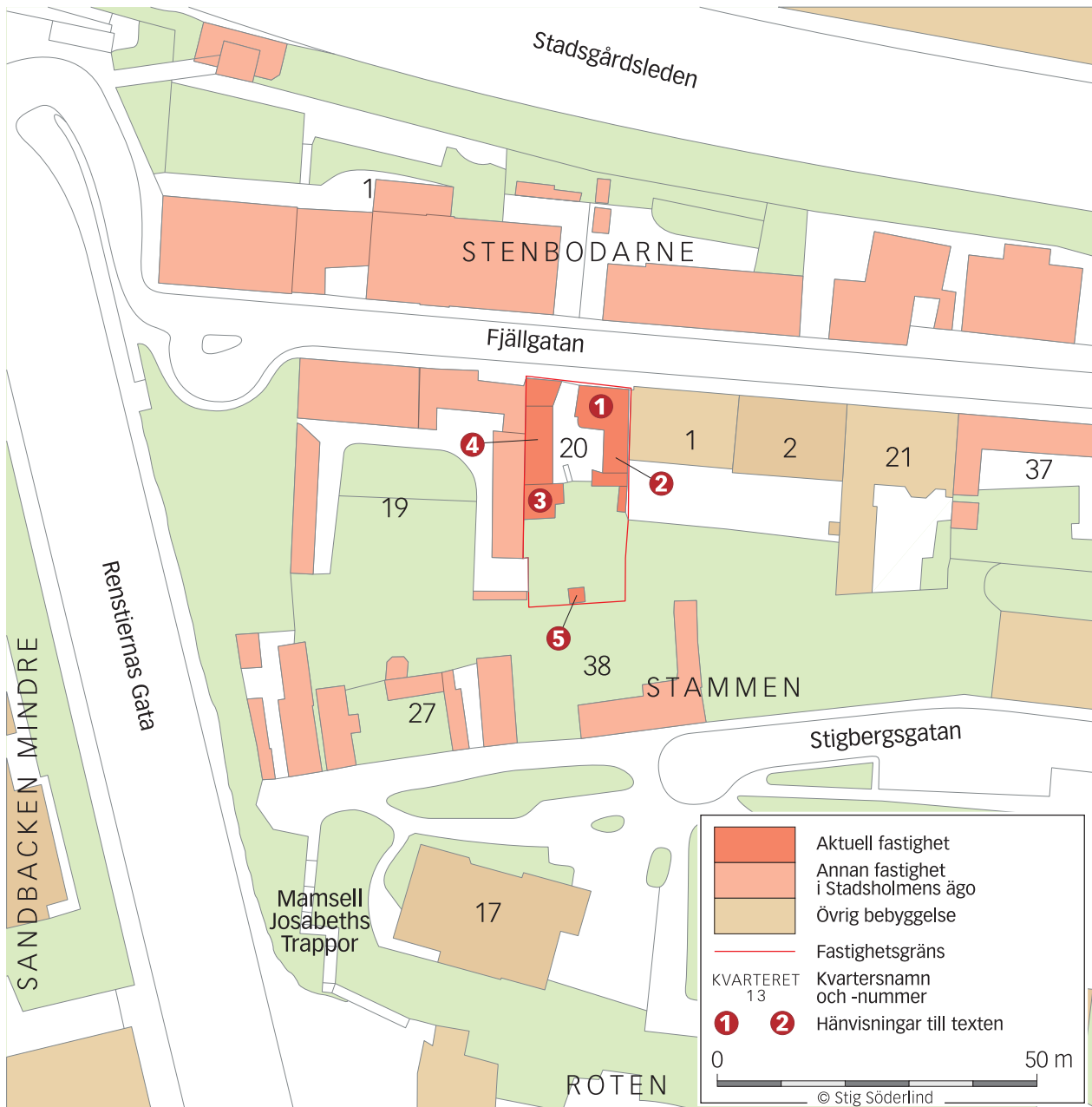
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- 1** GATHUS
- 2** GÅRDSFLYGEL
- 3** GÅRDSHUS
- 4** UTHUSLÄNGA
- 5** LUSTHUS

FJÄLLGATAN 18 ÅR 1916. FOTO: K. SALIN. SSMF4645

INTERIÖR FRÅN GÅRDSHUSET 1965.
FOTO: ROLAND ODLANDER. SSMF78107

Under 1730-talet bebyggdes fastigheten Stammen 20 med ett gathus. År 1764 byggdes gårdsflygeln mot öster. Fastigheten vittnar om en stadsgårdstyp som var vanlig i utkanten av bebyggelsen på Södermalm under 1700-talet.

Husens karakteristiska småskaliga volym, läge och planlösning har inte ändrats nämnvärt sedan 1764 och är därmed ett mycket viktigt tidsdokument. Få gårdsbildningar av det här slaget, med en väl tilltagen trädgård med lusthus och en småskalig sten- och trähusbebyggelse av både bostadshus och uthus, har

bevarats i Stockholm. Invändigt präglas byggnaderna av moderniseringen under 1980-talet och senare men bevarar byggnadsdetaljer från både 1700- och 1800-talet såsom bland annat fyllningsdörrar och murade öppna spisar. Bostadshusen vittnar om enklare boendeförhållanden för den mindre bemedlade.

GATHUSET VID FJÄLLGATAN UPPFÖRDES UNDER 1730-TALET. FOTO: JERRY MALMBERG

Fjällgatans bebyggelsemiljö äger betydande stads- och kulturhistoriska värden. Det framträdande läget på en av Söders höjder är också stadsbildsmässigt mycket viktigt. Den sammanhängande miljön berättar om en intressant period i Stockholms historia.

Fastigheten Stammen 20 är blåvärderad enligt Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Under 1600-talet fanns på den norra och branta sidan av nuvarande Fjällgatan stora tomter som bland annat utnyttjades till trädgårdsodlingar. Tomterna på södra sidan av gatan var mindre och bebyggda mestadels med trähus. Närheten till vattnet gjorde att många av de boende var verksamma inom sjöfarten eller arbetade vid något av skeppsvarven. En brand ödelade större delen av bebyggelsen i Katarina församling 1723. På Fjällgatans sydsida byggdes, precis som före branden, timmerhus, och på de terrasserade bergstomterna norrut anlades trädgårdstäppor. Genom myndigheternas förbud mot trähusbyggande

senare under 1700-talet uppfördes fler och fler stenhus. De flesta bevarade bostadshusen av trä kan därför dateras till det tidiga 1700-talet.

Under 1800-talet kompletterades Fjällgatans låga bebyggelse med några flervåningshus. Då Stadsgråden sprängdes fram under århundradets senare del försvann flera hus vid Fjällgatans norra sida och sammanhanget med hamnen förlorades. År 1907 byggdes Stadsgrådhissen för hamnarbetarna och ungefär samtidigt sprängdes för Katarinavägen och Renstiernas gata vilket medförde att Fjällgatan bröts och delades i två. Den västra delen heter numera Mäster Mikael's gata.

Fjällgatan har idag en unik gatubild med välbevarad trä- och stenhusbebyggelse från 1700- och 1800-talen. Väster om Lilla Erstagatan har inga kompletteringar eller påbyggnader av husen skett under 1900-talet. De grönskande trädgårdarna på slutningarna är också en viktig del av miljön. Redan 1913 motionerade Anna Lindhagen, ledamot av stadsfullmäktige, om att området skulle bli ett kulturresevat och räddas åt eftervärlden. Beslutet kom dock att dröja till 1956.

GÅRDEN MED VY MOT NORR. TILL VÄNSTER I BILD STÅR UTHUSLÄNGAN OCH TILL HÖGER ÄR EN PUTSAD GÅRDSFLYGEL. FOTO: JERRY MALMBERG

HISTORIK

Jonas Bergs nybyggda tomt

Mellan åren 1730-1739 uppförde kofferdistyrmannen Jonas Berg gathuset, hus nummer 1 på kartan, i en våning av timmer. Efter Bergs bortgång gifte änkan Barbara Christina Fornberg om sig med den avskedade vaktmästaren vid Stora Sjötullen, Petter Lindgren. Lindgren genomförde vissa förbättringar på fastigheten, eventuellt lät han uppföra uthuslängan, hus nummer 4 på kartan, innan 1758. I en mantalslängd för 1755 bodde en studentänka på gården som "spinner åt tröjvävaren Berg".

År 1758 förvärvades gården av bräddräkaren Anders Öström som lät uppföra gårdsflygeln, hus nummer 2 på kartan, år 1764 efter ritningar av Johan Cristian Nauman. Huset var av sten i dels en våning och dels två våningar. Eventuellt byggdes även gårds-huset, hus nummer 3 på kartan, vid samma tillfälle.

Brandförsäkringen 1814

Egendomens första brandförsäkring tecknades 1814 av ägarinnan Gustafva Helander som försett fasaderna med locklistpanel. I beskrivningen omnämns

samtliga nuvarande byggnader tillsammans med en trädgård och lusthus på tomtens södra del, samt enstensatt brunn med pumpstock på gatan utanför fastigheten. Mot gatan fanns plank och portar med brädhuv.

Gathuset, hus nummer 1 på kartan, beskrevs som en panelad timmerbyggnad i en våning med en förstugukvist mot gården. Bottenvåningen innehöll två rum med kakelugnar och väv respektive panelat tak. Överst var en vind med förråd och fönster på den västra gaveln. Taket var täckt med tegel.

På gårdens östra sida stod ett stenhus som innehöll ett rum med kakelugn och panelat tak samt vind, del av hus nummer 2. Vidare på östra sidan stod ytterligare en stenbyggnad, fast i två våningar med förstugukvist, den andra delen av hus nummer 2. Taket var täckt med tegel. Den nedre våningen innehöll en välvd källare över jord med trädörr och ett kök med spis, järnhäll och bakugn. Den övre våningen var inredd med förstuga och ett rum med kakelugn och gipstak. Överst fanns en vind med trägol.

På gårdens västra sida stod en panelad korsvirkes-

DEN SÖDRA DELEN AV GÅRDEN UTGÖRS AV EN TRÄDGÅRD MED LUSTHUS SOM OMNÄMNS I EN BRANDFÖRSÅKRING 1814.
FOTO: JERRY MALMBERG

byggnad med mangelbod och fyra bodar, hus nummer 4 på kartan. Överst fanns en stor vind och taket var brutet och täckt med tegel. I trädgården stod en panelad timmerbyggnad med bjälkkällare, hus nummer 3 på kartan. Huset innehöll ett kök med spis och ett rum med grön kakelugn samt en utbyggnad som innehöll en förstuga och ett förråd.

Enligt en brandförsäkring 1846 av ägarinnan Beata Renström hade gathuset en enkel inredning och gårdsflygeln hade vita och dekorerade kakelugnar, brädgolv, panelade tak och bröstpaneler. Under det sena 1800-talet renoverades husen och delar av inredningen ersattes. Husens volym, läge och planlösning har inte ändrats nämnvärt sedan 1764. År 1881 förvärvades fastigheten av staden, numer ägs den av Stadsholmen.

Upprustning och renovering

År 1981 moderniserades fastigheten med nya wc och kök enligt rådande krav på bostadsstandard. En förstugukvist på gårdsflygeln revs och gathuset försågs med nya takkupor. Invändigt bevarades äldre

snickerier och i stort sett den äldre planlösningen. I uthuslängans norra del mot gatan inreddes en lokal.

Under 1997-1998 renoverades lokalen vid gatan, till höger om gårdsporten. Huset var i dåligt skick beroende på en felaktig reparation under 1800-talet och renoverades med användande av gamla arbetsmetoder och verktyg. Ruttna stockvarv utbyttes mot kärnfuru från ett gammalt bjälklag.

BYGGNADSBESKRIVNING

Fastigheten består av ett gathus med gårdsflygel vid den östra tomtgränsen och en uthusbyggnad som sträcker sig längs den västra tomtlinjen. Mellan byggnaderna finns portgång in till gården. Gårdsporten består av en parport i trä med fyllningar av profilerad panel samt en omfattning i trä med tre fält ovan. Ovanstycket är äldre medan parporten sannolikt sattes in under 1980-talet. Gårdsplanen är stenlagd och har delar av kalkstensplattor. Till tomtens bakre och högre belägna del går en trappa. Här är en trädgård uppbyggd på en stenterrass med vitmålat spjälstaket. I trädgården står ett lusthus och

längs den östra tomtgränsen står en uthuslänga med trädörrar samt en bod.

Gathuset, nummer 1

Den panelade och grönmålade timmerbyggnaden står på en murad sockel och har synliga, pilasterformade knutlådor daterade till 1814. Taket är brutet och lagt med enkupigt tegel mot gatan och plåttäckt mot gården. Mot gatan finns ett plåttäckt takfönster med gavelkrön, ombyggt vid renoveringen 1981. Gatans tre fönsteraxlar omges av figursågade omfattningar, troligtvis från 1800-talets andra hälft och fönstren är avdelade med mittpost till två spröjsade bågar och innanfönster. Mot gården finns ett välvt entréhus med en pardörr av liggande panel, omgiven av profilerade foder, sannolikt från 1814. Dörren sattes in vid renoveringen 1981.

Invändigt präglas huset av sentida renoveringar samt av renoveringen som genomfördes under 1800-talets andra halva med kakelugnar, slät bröstpanel och profilerad stucktaklist samt halvfranska fyllningsdörrar.

Gårdsflygel, nummer 2

Byggnaden är putsad i både en och två våningar med profilerad takfot under ett brutet tak av plåt. Den andra våningen nås via en utanpåliggande trappa vid trädgården. Entrén är placerad i en rödpanelad tillbyggnad och dörren är en sekundär panelad enkeldörr. Fönstren har omfattningar av trä med kontursågning och nedtill konsoler. De är kvadratiske med mittpost och två spröjsade bågar samt innanfönster. I bottenvåningen

finns en dörr med panel och fönsterparti. Invändigt finns en murad öppen spis med kupa samt halvfransk fyllningsdörr från 1700-talet bevarad.

Gårdshuset, nummer 3

Gårdshuset är en panelad timmerstuga med synliga knutlådor och sadeltak av enkupigt tegel. Huset står i anslutning till uthuslängans södra gavel med en förstugukvist på stensockel och en sekundär panelklädd dörr. Mot söder finns ett kvadratisk fönster med mittpost och två spröjsade bågar som omges av ett vitmålat foder. Invändigt finns en murad öppen spis med kupa från 1700-talet bevarad.

Uthuslänga, nummer 4

Uthuslängan längs den västra tomtlinjen står på en stensockel med panelklädda fasader, brutet tak med tegel och plåtskodd fönsterkupa. På fasaden finns plankdörrar med smidda bandgångjärn och ett kvadratisk fönster med mittpost, två spröjsade bågar och innanfönster.

Mot gatan har uthuslängan en grönfärgad utbyggd del under ett tegeltak med enkupigt tegel. Tidigare låg här en affär. Här finns en pardörr med tre fyllningar och dekor av räfflade runda och rombformade motiv. Dörren sattes in 1981. På gatfasaden finns även ett litet kvadratisk fönster med mittpost och två spröjsade bågar samt innanfönster. Innan renoveringen 1981 omgavs fönstret av fönsterluckor och dörren var en enkeldörr av liggande panel. Tillbyggnaden har även en sekundär panelklädd dörr mot gården samt ett fönster lika det mot gatan.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.